

Kritik mot dåvarande Polismyndigheten i Östergötlands län som utan rättsligt stöd fotograferat och genomfört en identitetskontroll av en kvinna och hennes dotter i deras bostad

Beslutet i korthet: Två polismän som kallats till en lägenhet på grund av en anmälan om bråk begärde att en kvinna och hennes 15-åriga dotter som bodde i lägenheten skulle identifiera sig och att de skulle ställa sig mot en vägg för att låta sig fotograferas. Syftet med detta var att senare kunna jämföra fotografierna med en övervakningsfilm som visade två personer misstänkta för en stöld. Kvinnan och dottern var inte misstänkta för stölden, och någon kontakt med undersökningsledaren togs inte före fotograferingen. I en situation som den aktuella har det inte funnits utrymme att vidta åtgärderna även om polismännen uppfattat det som att kvinnan och dottern samtyckt till dem.

I beslutet kritiseras dåvarande Polismyndigheten i Östergötlands län för att kvinnan och hennes dotter fotograferades och för att en identitetskontroll genomfördes utan att det fanns rättsligt stöd för åtgärderna.

Anmälan

I en anmälan till JO mot dåvarande Polismyndigheten i Östergötlands län (numera Polismyndigheten, polisregion Öst) ifrågasatte AA att hon och hennes 15-åriga dotter fått identifiera sig och blivit fotograferade i sitt hem.

Av anmälan framgick bl.a. följande. Den 6 mars 2014 befann sig AA och hennes minderåriga barn i sitt hem när två polismän kom dit med anledning av en anmälan om bråk i lägenheten. Poliserna krävde att AA och hennes 15-åriga dotter skulle identifiera sig och därefter ställa sig mot en vägg för att låta sig fotograferas. De befann sig i en sådan situation att de inte kunde säga nej. AA känner sig kränkt och illa behandlad av det inträffade.

Utredning

Polismyndigheten (f.d. länspolismästaren och numera regionpolischefen BB) yttrade sig över anmälan.

I fråga om händelseförloppet lämnade polismyndigheten följande upplysningar:

Polispatrullen 42-9300, polisinspektör CC och polisassistent DD, beordrades till i ärendet aktuell adress då en anmälare [...] hade hört dunsar och barnskrik. Det

konstaterades att det var lugnt i lägenheten. I lägenheten fanns en kvinna och flera barn varav en flicka på 15 år. Efter en stund ansluter sig fadern i familjen. Några skäl till åtgärder i anledning av anmälan om lägenhetsbråk bedömdes inte föreligga.

Polispatrullen har i avrapporteringspromemoria, som upprättades den 6 april 2014, uppgivit att de krävt legitimation av både den äldre och den yngre kvinnan samt att de skulle fotograferas. Detta då det fanns viss överensstämmelse med två kvinnor på en övervakningsfilm från en matbutik där en stöld hade ägt rum.

De berörda befattningshavarna polisinspektören CC och polisassistenten DD lämnade bl.a. följande redogörelse:

[De] förklarade för kvinnan och hennes äldsta dotter att [kvinnorna] till utseendet stämmer överens med två kvinnor som finns med på en övervakningsfilm från ett stöldbrott. [De] bad att få se kvinnornas identitetshandlingar samt att få ta ett fotografi av dem. De förklarade samtidigt att fotografierna kommer att [raderas] i det fall det visar sig att [kvinnorna] inte har något med brottet att göra. [De] uppfattade det som om de hade samtycke till åtgärderna att fotografera och kontrollera identiteten. Någon dokumentation i form av PM etc. om åtgärderna förutom fotografierna upprättades inte.

Polismyndigheten gjorde följande bedömning:

Polismyndighetens bedömning är att polismännen inte utan beslut av förundersökningsledare, under de omständigheter som redovisats, haft rätt att genomföra en fotografering. Då identitetskontrollen gjordes med hänvisning till att fotografering skulle genomföras saknar även den åtgärden lagstöd.

Patrullen har i sin höga ambition att lösa ett stöldbrott, med övervakningsfilmen på näthinnan, agerat reflexmässigt, utan att därvid närmare fundera över de rättsliga grunderna för åtgärden.

Polismyndigheten anser vidare att polisområdet och ansvariga arbetsledare borde, i den stund övervakningsfilmen visades för ingripandepersonal, även tillförsäkrat sig om att det allmänna rättsläget kring bl.a. fotografering var känt för personalen.

Polisen får inte utan uttryckligt lagstöd fotografera en person. Förutsättningar för fotografering enligt bestämmelserna i [rättegångsbalken] förelåg således inte. Därmed förelåg heller inte någon rätt att göra en identitetskontroll. Något beslut om fotografering hade heller inte inhämtats från undersökningsledaren i ärendet rörande stöldbrottet. Av den redogörelse som polispatrullen lämnat framgår att de uppfattat det som att kvinnorna lämnat sitt medgivande till fotograferingen och identitetskontrollen.

Polismyndigheten anser att i en situation som den aktuella kan man inte tala om någon reell frivillighet vilket för övrigt stöds av AA:s skrivelse där hon ger uttryck för att hon uppfattade situationen som att hon inte hade något val. Personerna som åtgärden riktar sig mot befinner sig i sådant underläge att det inte kan bli tal om någon egentlig frivillighet. Patrullen har inte haft rätt att åberopa frivillighet för vidtagna åtgärder.

Polismyndigheten kan således konstatera att vidtagna åtgärder saknar stöd i lag. Erforderliga beslut har inte inhämtats och vidtagna åtgärder har för övrigt heller inte dokumenterats, vilket är en förutsättning för om åtgärderna skulle betraktats ingå som en del i förundersökningen om stöldbrottet.

Det är i detta fall uppenbart att det råder viss oklarhet kring frågan om i vilka situationer fotografering och identitetskontroll kan äga rum och vilka beslut som därvid är erforderliga. Polisområdeschefen har tagit initiativ till att få till stånd utbildning om rättsläget vilket torde få till följd att förfarandet inte upprepas.

Utbildning rörande fotografering ska inom polisområde Motala vara genomförd innan semesterperioderna inleds i mitten av juni.

Polismyndigheten ser självfallet allvarligt på det inträffade då vidtagna åtgärder på det sätt som skett inte hade stöd i gällande lagstiftning. Polismyndigheten konstaterar samtidigt att tagna fotografier inte har sparats i något register utan har omedelbart kasserats när det konstaterades att överensstämmelse med övervakningsfilmen inte förelåg.

Polismyndigheten konstaterar således, i likhet med polisområdeschefen, att behov av utbildningsinsatser såvitt avser fotografering och identitetskontroll förefaller föreligga och ska därvid tillse att en sådan genomförs.

Rättslig reglering

Identitetskontroll

Det finns inte någon uttrycklig föreskrift som ger en polisman en generell befogenhet att fråga en person om hans eller hennes identitet. Om det är nödvändigt för att fullgöra en tjänsteuppgift anses dock en polisman få fråga en person om hans eller hennes namn eller hemvist. En skyldighet för en enskild att besvara en sådan fråga och rätt för polisen att använda tvångsmedel för att fastställa någons identitet finns endast i de fall som anges i lag. Bestämmelser om identitetskontroll finns bl.a. i 14 § polislagen och i utlänningslagen.

Fotografering

Polisen får inte utan uttryckligt stöd i lag fotografera en enskild med tvång eller annars mot hans eller hennes vilja (se bl.a. JO 2013/14 s. 160, dnr 3445-2011 och 3446-2011 med där gjorda hänvisningar). Sådant lagstöd finns i 28 kap. 14 § första stycket rättegångsbalken. Där framgår att den som är anhållen eller häktad får fotograferas. Enligt denna bestämmelse får under en förundersökning även en annan person fotograferas om det behövs för att utreda ett brott som kan följas av fängelse.

I förordningen (1992:824) om fingeravtryck m.m. finns närmare bestämmelser om bl.a. fotografier som tas med stöd av rättegångsbalken. I 6 § anges att det är undersökningsledaren som beslutar om fotografering när det behövs för utredningen av ett brott.

Bedömning

Av utredningen framgår att polisen har beordrats till den aktuella lägenheten med anledning av en anmälan om bråk. Sedan det konstaterats att det var lugnt i lägenheten har polismännen begärt att AA och hennes dotter skulle identifiera sig och ställa sig mot en vägg för att låta sig fotograferas. Syftet med fotograferingen var enligt polismännen att senare kunna jämföra fotografierna med en övervakningsfilm som visade två personer som var misstänkta för stöld.

Som stöd för sitt beslut att fotografera AA och dottern har polismännen hänvisat till att de uppfattat att de haft samtycke till fotograferingen.

Inom polismyndigheten pågick en förundersökning om stöld. I den situationen var det utredningsledaren som var behörig att fatta beslut om att fotografera

någon som ett led i den utredningen. Något sådant beslut fanns inte, och det togs inte heller någon kontakt med utredningsledaren före fotograferingen. Det har således inte funnits förutsättningar att fotografera AA och hennes dotter med stöd av bestämmelserna i 28 kap. 14 § rättegångsbalken och fingeravtrycksförordningen.

Eftersom det saknades stöd i lag att fotografera AA och dottern har det inte funnits förutsättningar att kontrollera deras identitet som ett led i fullgörandet av fotograferingen. Förhållandena har inte heller varit sådana att det med tillämpning av någon särskild bestämmelse om identitetskontroll har funnits förutsättningar att begära legitimation av dem.

Frågan är då om fotograferingen kan anses ha skett med samtycke. Även om polismännen har uppfattat AA och dottern som att de samtyckte till åtgärden kan man i en situation som den aktuella sällan tala om någon reell frivillighet. I den egenskap som polismännen besökte lägenheten gav de uttryck för samhällets maktbefogenheter. Oavsett om det användes tvång eller inte har situationen enligt vad AA uppgett uppfattats på det sättet av henne och den 15-åriga dottern. Mot den bakgrunden får de anses ha befunnit sig i ett sådant underläge att ett eventuellt medgivande inte kunnat tillmätas någon betydelse. (Jfr JO:s beslut den 15 december 2008, dnr 2366-2007). Det har därför inte heller funnits förutsättningar att fotografera dem med hänvisning till att de frivilligt underkastat sig fotograferingen.

Sammanfattningsvis finner jag att fotograferingen och identitetskontrollen av AA och hennes dotter har saknat rättsligt stöd. Åtgärderna har inneburit en kränkning av deras integritet, och den har förstärkts av att de vidtagits i deras bostad. Polismyndigheten ska kritiseras för det inträffade.

Av utredningen framgår att fotografierna inte har sparats i något register utan raderats. Jag noterar också att polismyndigheten har vidtagit åtgärder för att något liknande inte ska inträffa på nytt.